

IN VOGELVLUCHT

HET FOCHTELOËRVEEN

Paul Paris

Op de grens van Friesland en Drente vormt het Fochteloërveen een uitgestrekt natuurgebied met plaatselijk nog levend hoogveen. Voor veengraverij gespaard gebleven, bestond de invloed van de mens in de afgelopen eeuwen uit de verbouw van boekweit. De hiermee gepaard gaande ontwatering heeft de veengroei grotendeels tot staan gebracht. Het beheerbeleid is erop gericht de natuurlijke waarden te handhaven en waar mogelijk de hoogveengroei weer op gang te brengen.

Evenals de andere hoogvenen van Noord-Nederland is het Fochteloërveen in lage gedeelten van de zandige ondergrond ontstaan. Deze laagten waren afvoerlose depressies van het duinlandschap dat in de laatste ijstijd was ontstaan. Na de ijstijd werden de depressies met grondwater gevuld. In het relatief voedselrijke water ontstond een riet-zeggeveen. In de loop der eeuwen hoopte het veen zich op, waarbij gaandeweg het contact met het grondwater minder werd. Hierdoor werd het voedselarme regenwater voor de vegetatie belangrijker. Het riet-zegge gezelschap maakte plaats voor een veenmosvegetatie. De specifieke bouw van veenmos maakt het mogelijk dat met behulp van watercellen het neerslagwater wordt vastgehouden. Bovendien groeit veenmos in kussens waarbij door sponswerking de waterberging wordt vergroot. Hierdoor is het voor een veenmosveen mogelijk om onafhankelijk van het grondwater voldoende regenwater vast te houden om voortgaande veengroei te verzekeren, ook in droge perioden.

Onder een vochtig Atlantisch klimaat konden de hoogvenen in Nederland zich duizenden jaren handhaven en uitbreiden. Dit ging door tot de veenafgavingen in historische tijd.

Veenexploitatie

In Drente werden de eerste vergunningen voor afgraving omstreeks 1625 gegeven; in Friesland een honderd jaar later. Smilde en Appelscha waren centra van vervening. Hoewel deze plaatsen vrij dichtbij het Fochteloërveen liggen, duurde het tot in de 19e eeuw dat de vervening het huidige gebied van het Fochteloërveen naderde. Voor dit trage verveningstempo is een aantal redenen. In de eerste plaats was de geringe dikte van het veen voor de turfgravers minder aantrekkelijk, tevens bracht de ligging op provinciegrenzen allerlei administratieve complicaties met zich mee.

Een belangrijke oorzaak was de extensieve teelt van boekweit. Hiervoor waren grote oppervlakten veen nodig. In de 19e eeuw was boekweit een belangrijk voedingsgewas, het leverde de basis voor een uitstekend pannekoekmeel. Bij de boekweitbrandcultuur werd het veen met greppels ontwaterd en daarna werd de bovenste laag afgebrand. In de vruchtbare mineralen was werd boekweit ingezaaid. Elk perceel bleef vijf jaar in cultuur om vervolgens voor regeneratie vijftwintig jaar braak te liggen. Door het veenbranden nam de dikte van het veen gaandeweg af. Bij elke brand verdween ongeveer

dertig centimeter veen. Door invoering van kunstmest werd de boekweitbrandcultuur aan het begin van deze eeuw beëindigd.

Hiermee was het gevaar voor teloor gaan van het hoogveen nog niet verdwenen. De vervening voor brandstofwinning ging door en bereikte in de dertiger jaren een hoogtepunt. Om in ieder geval een deel als natuurgebied te behouden kocht Natuurmonumenten in 1938 een terrein van 200 ha. Het betrof een deel van het Fochteloërveen aan de Drentse kant, waar de hoogveengroei zich na de boekweitbrandcultuur in belangrijke mate had hersteld.

Na de oorlog nam het tempo van vervening geleidelijk af. Arbeidskrachten waren schaars en als brandstof werd veen steeds minder toegepast. In 1961 kwam een definitief einde aan de vervening. Hierdoor werd het mogelijk het oorspronkelijke reservaat aanzienlijk uit te breiden, tot 1700 ha.

Op de luchtfoto de Friese kant van het Fochteloërveen, bij het begin van het fietspad Appelscha-Veenhuizen. De blikrichting is naar het noorden. Als een wit lint loopt het schelpenfietspad dwars door het veen. Het fietspad ligt grotendeels op een dekzandrug van glaciële ouderdom. De flanken van deze rug worden vegetatie-vrij gehouden om als brandwering tegen veenbranden te fungeren. Op de voorgrond van de luchtfoto een geïnundeerd terreingedeelte waar tot op het laatst veen is gegraven. Als witte stipjes zweven de meeuwen boven het donkere water.

Hoewel het grootste deel van het Fochteloërveen te lijden heeft van verdrogingsverschijnselen, blijft de opslag van bomen (hier berken) tot de randen van het gebied beperkt. Zoals op de foto te zien is, vormt de rest van het Fochteloërveen een open terrein. Voor een Nederlands hoogveengebied is dit een unieke situatie. Het beheer is er daarom op gericht door het handhaven van een zo hoog mogelijke grondwaterstand de opslag van bomen tegen te gaan en tevens gunstige voorwaarden te scheppen voor hoogveengroei. In de zestiger jaren werd daarom besloten boekweitgreppels af te dammen om zo veel mogelijk water te behouden. In de afgesloten greppels heeft de hoogveengroei zich inmiddels hersteld. Op de luchtfoto is het patroon van de greppels nog te herkennen. De hoofdrichting loopt evenwijdig aan de horizon.

De laatste jaren zijn enkele percelen omgeven door dammen en een gemaal om een betere beheersing van het waterpeil mogelijk te maken. Links op de foto zijn enkele van deze percelen aan donkere tinten te herkennen. ●